

Milliy musiqiy qadriyatlar va ularning yoshlar tarbiyasidagi o'рни

U. Raxmonov

Farg'ona davlat universiteti pedagogika, psixologiya va san'atshunoslik fakulteti dotsenti, pedagogika fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'rta maxsus kasb – hunar ta'lim a'lochisi

Annotatsiya

Ushbu maqola milliy musiqiy qadriyatlar va ularning yoshlar tarbiyasidagi o'рни, yurtimida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar davrda yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularda milliy madaniy merosga daxldorlik hissini kuchaytirish hamda milliy musiqiy qadriyatlar xalqning ko'p asrlik tarixi, ma'naviy hayoti, urf-odatlar, orzu-intilishlari va estetik qarashlarini o'zida mujassam etgan noyob ma'naviy merosdir ekanligi haqida fikrlar yutilgan

Kalit so'zlar. Milliy, umuminsoniy, qadriyatlar, hurmat, tarbiyalash, madaniy, meros, daxldorlik, musiqiy, tarixi, ma'naviy, urf-odatlar.

KIRISH

Ijtimoiy hayotda yosh avlodni har tomonlama barkamol inson qilib tarbiyalash, ularning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashi, estetik tafakkuri va milliy o'zligini anglash tuyg'usini shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Yurtimida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar davrda yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ularda milliy madaniy merosga daxldorlik hissini kuchaytirish muhim vazifalardan biridir. Milliy musiqiy qadriyatlar xalqning ko'p asrlik tarixi, ma'naviy hayoti, urf-odatlar, orzu-intilishlari va estetik qarashlarini o'zida mujassam etgan noyob ma'naviy merosdir. Xalq qo'shiqlari, laparlar, allalar, termalar, dostonchilik an'analari, maqom san'ati va milliy cholg'u ijrochiligi yosh avlodni ma'naviy-axloqiy hamda estetik jihatdan tarbiyalashda katta imkoniyatlarga ega. Ularda vatanparvarlik, mehr-oqibat, insonparvarlik, halollik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va kichiklarga izzat kabi muhim insoniy fazilatlar ifodalangan. Musiqa insonning hissiy olamiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan manba bo'lganligi uchun milliy musiqiy asarlarni tinglash, ijro etish va ularning mazmun-mohiyatini tahlil qilish orqali yoshlarda go'zallikni his etish, badiiy talqinlarni anglash, estetik did va musiqiy tafakkurni rivojlantirish mumkin. Shu maqsadda ta'lim jarayonida milliy musiqiy merosdan maqsadli va tizimli foydalanish yoshlarning milliy o'zligini anglashi hamda ma'naviy dunyoqarashining boyishini o'рни beqiyosdir.

O'zbek milliy musiqiy merosining tarbiyaviy imkoniyatlari juda keng bo'lib, uni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini yanada oshiradi. Bunda musiqiy asarlarni tinglash va tahlil qilish,

ijodiy topshiriqlar, jamoaviy ijro, musiqiy loyihalar, sahnaviy chiqishlar va interaktiv metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda ilmiy yondoshsak, milliy musiqiy qadriyatlar va ularning yoshlar tarbiyasidagi o‘rnini o‘rganish nafaqat musiqa ta’limi, balki yoshlarni ma’naviy-axloqiy va estetik jihatdan tarbiyalashning muhim pedagogik yo‘nalishlaridan biri ekanligiga guvoh bo‘lamiz. Milliy musiqa vositasida yosh avlodda milliy g‘urur, Vatanga muhabbat, ma’naviy mas’uliyat va yuksak estetik didni shakllantirish ta’lim-tarbiya jarayonining muhim natijalaridan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Mamlakatimizda milliy musiqiy qadriyatlarni ta’lim-tarbiya jarayoniga keng tatbiq etish orqali yoshlarning milliy madaniy merosga qiziqishini kuchaytirish, ularning ma’naviy-axloqiy va estetik salohiyatini rivojlantirish hamda milliy qadriyatlarga asoslangan barkamol shaxsni tarbiyalash imkoniyatlari kengayadi.

Milliy musiqiy qadriyatlar har bir xalqning ko‘p asrlik tarixi, madaniyati, ma’naviy hayoti, urf-odatlari, an‘analari va estetik qarashlari asosida shakllangan ma’naviy boyliklar majmuasidir. Ular xalqning dunyoqarashi, orzu-intilishlari, hayot tarzi va milliy ruhiyatini musiqiy ko‘rinishlar orqali ifoda etadi. Shu jihatdan milliy musiqa nafaqat san‘at turi, balki avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan muhim ma’naviy-tarbiyaviy manba sifatida ham namoyon bo‘ladi.

«Qadriyat» tushunchasi inson va jamiyat hayotida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan, kishilar tomonidan e‘zozlanadigan moddiy va ma’naviy boyliklarni anglatadi. Milliy qadriyatlar esa muayyan xalqning milliy o‘zligi, tarixi va madaniyatini belgilab beruvchi ma’naviy mezonlar tizimidir. Milliy musiqiy qadriyatlar ana shu umummilliy qadriyatlarning musiqa san‘atidagi ifodasi bo‘lib, ularda xalqning estetik ideallari, axloqiy qarashlari, mehr-muhabbati, Vatanga sadoqati va insonparvarlik g‘oyalari aks etadi. O‘zbek milliy musiqiy qadriyatlari juda boy va rang-barang tarixiy-madaniy merosga ega. Xalq qo‘shiqlari, laparlar, yallalar, allalar, termalar, dostonlar, maqomlar, marosim qo‘shiqlari, kuylar hamda milliy cholg‘u ijrochiligi ana shu merosning muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Ularning har biri muayyan ijtimoiy-tarixiy muhitda vujudga kelgan bo‘lib, xalq hayoti, mehnati, quvonchi va tashvishlari bilan uzviy bog‘liq holda rivojlangan. Milliy musiqiy qadriyatlarning muhim xususiyatlaridan biri - ularda xalqning ma’naviy tajribasi mujassamlashganidir. Masalan, xalq qo‘shiqlarida mehnatsevarlik, oilaviy munosabatlar, sadoqat, do‘stlik, mehr-oqibat kabi insoniy fazilatlar tarannum etilsa, alla va bolalar qo‘shiqlarida mehr, ezgulik va g‘amxo‘rlik g‘oyalari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Terma va dostonlarda esa vatanparvarlik, jasorat, adolat, mardlik va inson qadri kabi yuksak axloqiy tushunchalar ifodalanadi.

Mumtoz musiqa san‘ati ham milliy musiqiy qadriyatlarning eng yuksak va murakkab shakllaridan biri hisoblanadi. Unda xalqning nozik estetik didi, falsafiy tafakkuri va ma’naviy olami uyg‘unlashgan. Maqom asarlarini tinglash va ijro etish insonda musiqiy his-tuyg‘ularni boyitish bilan birga, go‘zallikni anglash, nafosatni his qilish va yuksak estetik didni shakllantirishga xizmat qiladi. Milliy musiqiy qadriyatlarning mazmun-mohiyatini belgilaydigan muhim jihatlardan yana biri ularning tarbiyaviy xususiyatidir. Musiqa insonning hissiy-ruhiy holatiga kuchli ta’sir ko‘rsatishi tufayli yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini shakllantirishda

samarali vosita bo‘la oladi. Milliy musiqiy asarlarni o‘rganish, tinglash va ijro etish jarayonida yoshlar o‘z xalqining tarixi va madaniyati bilan yaqindan tanishadi, milliy merosga nisbatan hurmat va qiziqish hissini shakllantiradi. Milliy musiqiy qadriyatlar yoshlarda milliy o‘zlikni anglash tuyg‘usini rivojlantirishda ham muhim o‘rin tutadi. Inson o‘z xalqiga xos musiqiy merosni bilish va qadrlash orqali o‘zining muayyan madaniy muhitga mansubligini anglaydi. Bu esa milliy g‘urur, Vatanga muhabbat va milliy madaniyatga daxldorlik hissining kuchayishiga olib keladi. Ayniqsa, hozirgi davrda yoshlarning turli madaniy ta’sirlar ostida qolishi mumkin bo‘lgan bir paytda milliy musiqiy merosni asrash va uni yosh avlodga yetkazish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Milliy musiqiy qadriyatlar o‘zining ijtimoiy ahamiyati bilan ham ajralib turadi. Ular jamiyat a’zolarini umumiy ma’naviy maqsadlar atrofida birlashtirish, avlodlar o‘rtasida ma’naviy bog‘liqlikni ta’minlash va milliy madaniy merosning uzluksizligini saqlashga xizmat qiladi. Milliy musiqiy an’analarning avlodlar o‘rtasida o‘tishi xalqning tarixiy xotirasi va madaniy o‘zligini saqlashning muhim omillaridan biridir.

Ta’lim jarayonida milliy musiqiy qadriyatlardan foydalanish yoshlarda musiqiy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish bilan cheklanib qolmasligi lozim. Ushbu jarayonda musiqiy asarlarning mazmuni, ularda aks etgan milliy va umuminsoniy g‘oyalar, tarixiy-madaniy ahamiyati ham ochib berilishi zarur. Bunday yondashuv yoshlarni musiqaga ongli munosabatda bo‘lishga, milliy merosni qadrlashga va undan ma’naviy ozuqa olishga o‘rgatadi. Shuni aytish joizki, milliy musiqiy qadriyatlar xalqning tarixiy xotirasi, ma’naviy tajribasi va estetik qarashlarini o‘zida mujassam etgan bebaho madaniy merosdir. Ularning mazmun-mohiyatini chuqur o‘rganish va ta’lim-tarbiya jarayonida samarali qo‘llash yoshlarning milliy o‘zligini anglashi, ma’naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirishi, estetik didini shakllantirishi va milliy madaniy merosga bo‘lgan hurmatini oshirishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy musiqiy qadriyatlar xalqning ko‘p asrlik tarixi, ma’naviy hayoti, milliy tafakkuri va estetik qarashlarini o‘zida mujassam etgan bebaho ma’naviy meros hisoblanadi. Ularni o‘rganish, asrab-avaylash va yosh avlodga yetkazish milliy madaniyatning uzluksizligini ta’minlash bilan bir qatorda, yoshlarni ma’naviy-axloqiy va estetik jihatdan tarbiyalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy musiqa yoshlarda milliy o‘zlikni anglash, milliy g‘urur, Vatanga muhabbat, insonparvarlik, mehr-oqibat, halollik, mehnatsevarlik va mas’uliyat kabi ijobiy fazilatlarini shakllantirish uchun katta tarbiyaviy imkoniyatlarga ega. Xalq qo‘shiqlari, laparlar, yallalar, termalar, dostonlar, maqomlar va milliy cholg‘u ijrochiligi namunalarida xalqning axloqiy va estetik qarashlari o‘z ifodasini topgan. Milliy musiqa vositasida yoshlarning estetik didi va badiiy tafakkurini rivojlantirish ham muhim natijalardan biridir. Musiqiy asarlarni tinglash, tahlil qilish va ijro etish jarayonida yoshlar go‘zallik va nafosatni idrok etish, badiiy obrazlarni anglash, musiqiy asarga mustaqil baho berish va o‘z estetik munosabatini ifodalash ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar. Bu esa ularning ijodiy qobiliyatlari va badiiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yoshlarni milliy musiqiy qadriyatlarga jalb etishda ta’lim jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish alohida ahamiyatga ega. Interaktiv metodlar, loyiha va muammoli ta’lim, musiqiy asarlarni tinglash va tahlil qilish, ijodiy topshiriqlar, musiqiy viktorinalar, amaliy ijrochilik, to’garaklar va tarbiyaviy tadbirlar yoshlarning milliy musiqaga qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, milliy musiqiy qadriyatlar asosida yoshlarni ma’naviy-axloqiy va estetik tarbiyalash tizimli, maqsadli va uzluksiz jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Bunda oila, ta’lim muassasasi va jamoatchilik hamkorligi muhim o’rin tutadi. Yoshlarni milliy musiqiy meros bilan muntazam tanishtirish, ularni musiqiy ijod va ijrochilik faoliyatiga jalb etish hamda milliy san’atga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish tarbiya samaradorligini oshiradi.

Shuni unutmasligimiz kerakki, milliy musiqiy qadriyatlardan ta’lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish yosh avlodning ma’naviy dunyoqarashini boyitish, axloqiy fazilatlarini rivojlantirish, estetik didini yuksaltirish, badiiy tafakkurini shakllantirish va milliy madaniy merosga hurmatini kuchaytirishning muhim pedagogik vositasi hisoblanadi. Milliy musiqaga tayangan tarbiya tizimi milliy o’zligini anglagan, ma’naviy barkamol, estetik didi yuksak va ijodiy fikrleydigan yosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidneti Sh.Mirziyoevning 2020-yil 5-oktyabrdagi “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6079-son Farmoni.

2. 2023 yil 11-sentyabrdagi “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-son Farmoni.

3. 2024-yil 14-oktyabrdagi “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-358-son Qarori

4. U.K.Rahmonov. Yangi O‘zbekiston – yangicha dunyoqarash. Yoshlar-yangi O‘zbekiston, yangi renessans bunyodkorlari Respublika ilmiy-amaliy anjumaniga maqola. “Musiqi san’atida – uchinchi renessansni yoshlar nigohida tutgan o‘rni”. 2021-yil. 18-iyun.

5. U.K.Rahmonov. 2021-yil 18-iyun oyida Respublika ilmiy-amaliy anjumanida “Yangi O‘zbekiston - yangicha dunyoqarash” g‘oyasi mavzusiga “Yoshlar - yangi O‘zbekiston, yangi Renessans bunyodkorlari” nomli maqola.

6. Respublika ma’naviyat va ma’rifat markazi “Ma’rifat” targ‘ibotchilar jamiyati Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi Samarqand davlat uni-versiteti. “Yangi O‘zbekiston – yangi renessans sari!” mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiyasiga “Yoshlarni ijtimoiy-ma’naviy tafakkurini shakllantirishda Sharq uyg‘onish davrining buyuk allomalarini musiqi san’atida tutgan o‘rni”. 2021- yil.

7. Rahmonov Ulug‘bek Karimovich. ORIENTAL ART AND CULTURE. Bolalarning barkamol etib shakllantirishda musiqi ta’limining o‘rni. Scientific methodical journal. 02.04. 23. 857-863.

8. Rahmonov Ulug‘bek Karimovich. ORIENTAL ART AND CULTURE. Ijrochilik san’atining musiqi madaniyatidagi o‘rni. Scientific methodical journal